

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Mari Jože Osredkar

VLOGA PROF. LAMBERTA EHRLICHA

PRI USTANOVITVI DRUŽBE ZA ŠIRJENJE VERE NA SLOVENSКИH TLEH

Jurij Perovšek

EHRLICH IN UVELJAVLJANJE SLOVENCEV KOT NARODA V EVROPI

Nik Trontelj

EHRLICOVA RELIGIOLOŠKA OBRAVNAVA SVETOVNIH VERSTEV

Sonia Vaupot

LOKALIZACIJA, TRANSKREACIJA IN TRŽENJE

Helena Janežič

EHRLICH IN ZAVEST SLOVENSKE DRŽAVNOSTI

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Business Studies, Catholic Institute

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Mitja Steinbacher

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

mitja.steinbacher@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Matic Batič (Študijski center za narodno spravo, Ljubljana, Slovenija), Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija), Mihai Dragnea (Universitetet i Sørøst-Norge, USN Handelshøgskolen, Vestfold, Norveška), Andres Fink (Pontificia Universidad Católica Argentina, Facultad de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina), Aleksandra Kostić Tmušić (Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija/Kosovo), Simon Malmenvall (Univerza v Ljubljani, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, Slovenija), Aleksej Martinjuk (Respublikanski inštitut višje šole, Minsk, Belorusija), José Ignacio Murillo (Universidad de Navarra, Instituto Cultura y Sociedad, Pamplona, Španija), Dorina Onica (Institutul Național Al Patrimoniului, Bukarešta, Romunija), Anton Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Zoran Vaupot (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija).

Leto izida: 2023

Tisk:

Itagraf d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

150 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

*Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science*

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Vsebina

Mari Jože Osredkar

Vloga prof. Lamberta Ehrlicha
pri ustanovitvi Družbe za širjenje vere na slovenskih tleh

7

Jurij Perovšek

Ehrlich in uveljavljanje Slovencev
kot naroda v Evropi

29

Nik Trontelj

Ehrlichova religiološka obravnava svetovnih verstev

55

Sonia Vaupot

Lokalizacija, transkreacija in trženje

79

Helena Janežič

Ehrlich in zavest slovenske državnosti

103

UDK: 94(497.4):929Erich L.
1.02 pregledni znanstveni članek

Jurij Perovšek

doktor zgodovine, znanstveni svetnik emeritus
(Andraž nad Polzelo, 3313 Polzela, Slovenija)
jurij.perovsek@gmail.com

Ehrlich in uveljavljanje Slovencev kot naroda v Evropi

Izvleček: Lambert Ehrlich se je za uveljavitev Slovencev v evropskem okviru najprej zavzel neposredno po prvi svetovni vojni. Kot spremljevalec ameriške anketne komisije Shermana Milesa, ki je imela nalogo določiti demarkacijsko mejo med Avstrijo in Jugoslavijo na Koroškem, se je dosledno boril za spoštovanje narodnostnega kriterija pri razmejitvi. Nato je kot izvedenec za Koroško izstopal v boju jugoslovanske delegacije za slovensko severno mejo na mirovni konferenci v Parizu 1919–1920. Sodeloval je tudi v diplomatskem boju za severovzhodno mejo na Štajerskem in v Prekmurju. Poudarjeno je prispeval k temu, da so bile velesile primorane vedeti za Slovence in njihovo težnjo doseči priznanje slovenskega narodnega prostora, to je uveljavitev zelenih državnih mej na severu, zahodu in vzhodu. Kasneje je z znano višarsko mislijo duhovno poudarjal Slovence v evropski razsežnosti. Po okupaciji Slovenije leta 1941 je zagovarjal konfederacijo med Baltikom, Jadranom in Egejem. Sedež tako oblikovane zveze v Evropi naj bi bila Združena Slovenija. Leta 1942 je za enega od ključnih verskih, moralnih in političnih mednarodnih dejavnikov Vatikan pripravil posebno spomenico o razmerah v »Ljubljanski pokrajini«. Njegov ideal je bil doseči prepoznavnost in priznanje Slovencev kot svobodno in polno bivajočega evropskega naroda.

Ključne besede: Lambert Ehrlich, Koroška, pariška mirovna konferenca 1919–1920, Slovenci, višarsko slovenstvo, Evropa, Intermarij.

Ehrlich and the Enforcement of the Slovenians as a Nation in Europe

Abstract: Lambert Ehrlich made a significant efforts for the establishment of Slovenes in the European framework immediately after the WW I. As a companion of the American inquiry commission of Sherman Miles, which had the assignment of determining the demarcation border between Austria and Yugoslavia in Carinthia, he consistently strove for the observance of the nationality criterion in the demarcation. Then, as an expert for Carinthia, he was visible in the struggle of the Yugoslav delegation for the Slovenian northern border at the Paris Peace Conference in 1919–1920. He also participated in the diplomatic struggle for the northeastern border in Styria and Prekmurje. His efforts forced the superpowers to know about the Slovenians and their desire to achieve the recognition of the Slovenian national space, i.e. the establishment of the desired national borders in the north, west and east. Later, with the well-known Višar thought, he spiritually emphasized the Slovenes in the European dimension. After the occupation of Slovenia in 1941, he advocated a confederation between the Baltic, Adriatic and Aegean. The center of the union thus formed in Europe should be nationally United Slovenia. In 1942, for one of the key religious, moral, and political international factors, the Vatican prepared a special memorial on the situation in the »Ljubljana Province«. His ideal was to achieve recognition of Slovenians as a free and fully living European nation.

Key words: Lambert Ehrlich, Carinthia, peace conference in Paris in 1919–1920, Slovenians, Višar sloveneness, Europe, Intermarius.

Uvod

Dr. Lambert Ehrlich je bil v mnogih bivanjskih razsežnostih zaznamujoče zavezan svojim vodilom. Narod je bil eno ključnih vodil, za njegov polni razvoj in uveljavitev pa mu je z vidika položaja Slovencev v Evropi dal zgodovinsko jasno razločen pečat svoje močne volje in energije. To je kot osebnost, »ki je oznamenjevala slovensko preteklost 20. stoletja« (Vidovič - Miklavčič 2002, 197), v širšem kontekstu opazno storil ob postavljanju novih državnih meja v Evropi in svetu po prvi svetovni vojni. Tedaj je kot izvedenec za Koroško sodeloval v delu jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu.

Srečanje z Milesovo komisijo

Ehrlich je bil preizkušen narodni delavec. Ko je pred prvo svetovno vojno deloval na Koroškem, je kot *spiritus rector* (Rah-ten 2002, 60) Slovenske krščansko-socialne zveze za Koroško usmerjal njeno narodnoobrambno delo, vse večji pomen pa je dajal tudi katoliški podlagi narodne misli. Boril se je proti nemškonacionalni drži in na podlagi svojega poznavanja razmer na Koroškem in zapostavljanja koroških Slovencev leta 1913 kot urednik in avtor sodeloval pri izdaji znamenite knjige *Aus dem Wilajet Kärnten* (Lukan 2002, 36, 41–42, 52–56;

Malle 2002, 18).¹ Leta 1917 je za državni zbor na Dunaju pripravil obširno spomenico o preganjanju koroških Slovencev (Benedik 2002, 647). »Ehrlich je v očeh nemških nacionalcev veljal za ekstremnega slovenskega nacionalista.« Obvladoval naj bi ga »divji slovanski fanatizem« (Rahten 2002, 60). V resnici pa sta bila njegov vrednostni smisel narodno preživetje in uveljavitev, ki se jima je po vojni najprej posvetil v okviru znane anketne komisije člana ameriške študijske komisije na Dunaju, podpolkovnika Shermana Milesa. Komisija je skladno s protokolom, ki so ga 22. januarja 1919 v Gradcu podpisali predstavniki koroške in slovenske deželne vlade, imela pooblastilo, da na Koroškem določi demarkacijsko mejo za upravno in zasedbeno razmejitev med Avstrijo in novo jugoslovansko državo (Grafenauer 1970, 316–320; Suppan 1996, 523–530; Mikuž 1965, 83–90). Milesova komisija je potovala po Koroški od 26. januarja do 6. februarja 1919. Člani komisije so bili Miles, artilerijski poročnik Le Roy King, zemljepisni izvedenec v ameriškem generalštabu major Lawrence Martin in profesor na univerzi Columbia v New Yorku Robert Joseph Kerner. Komisijo je z avstrijske strani spremljal fregatni kapetan Albert Peter - Pirkham, s slovenske pa kot zastopnik Deželne vlade za Slovenijo Lambert Ehrlich. Ehrlich je kot spremljevalec komisije vestno in poglobljeno pojasnjeval geografske in narodnostne razmere na Koroškem in na ta način že tedaj mednarodne predstavnike soočal z dejstvi o slovenskem narodu. Kot vemo, se je komisija, ne da bi upoštevala kriterij o narodnostni strukturi dežele, v slovensko

1 O knjigi *Aus dem Wilajet Kärnten* je Ehrlich v svojem *Curriculum vitae*, ki ga je pripravil ob nastopu profesure na Teološki fakulteti v Ljubljani leta 1922, navedel, da je knjigo napisal večinoma sam (Benedik 2002, 647). Rahten ob tem opozarja na prav tako pomemben delež dr. Janka Brejca pri pripravi knjige. Dodaja, da sta pri njeni pripravi sodelovala še Franc Grafenauer in Fran Smodej (Rahten 2002, 145).

škodo odločila za razmejitveno črto po stari deželni meji, po grebenu Karavank. Gibala se je samo po glavnih cestah in se ustavljala samo v večjih krajih in mestih, ki so imela nemški značaj, mesta pa so bila po ameriški miselnosti za vsako deželo najpomembnejša (Perovšek 2002, 60–61). O ameriškem razumevanju urbanih središč je kasneje Ehrlich podal naslednjo razlago: »Amerikanci so polagali izredno važnost na mesta. V Ameriki se je namreč najprej ustanovilo mesto, in iz tega središča se je začela širiti na okrog kultivirana in obljudena zemlja. Pri nas je v prejšnjih časih bilo le malo mest in masa prebivalstva je bila na deželi. Šele s spremembo ekonomskega življenja je začelo ljudstvo iz dežele siliti v mesta, a ravno zaradi tega so bila mesta rezultanta tega priseljevanja ter izraz etnične okolice. Amerikanci so mnenja, da mora mesto odločevati in da se mora dežela po plebiscitu mesta ravnati. Zaradi tega so bili Amerikanci odločno proti temu, da bi Celovec prišel k nam, in glede Maribora tudi niso bili popolnoma zadovoljni.« (Ehrlich 2002a, 84)

Ehrlich je kmalu ugotovil, da se komisija nagiba na avstrijsko stran. Nemci so jo z vsemi sredstvi spretno usmerjali v svojo korist. Nanjo so vplivali s svojim propagandnim gradivom in neprestanim popravljanjem zanje vseh neugodnih dejstev. Pri tem je bil posebej uspešen Peter - Pirkham, ki si je znal hitro pridobiti naklonjenost ameriških častnikov (Rahten 2002, 219). Američane je prepričeval s sprotnimi pripombami o geografiji, zgodovini in kulturi Koroške ter tako zavračal nasprotno trditve in opombe (Perovšek 2002, 62). Vprašanje je tudi, ali je bil asketični katoliški duhovnik Ehrlich, sicer odličen poznavalec Koroške in tamkajšnjih razmer, najbolj posrečen spremljevalec protestantskih ameriških častnikov (Erjavec 1958, 16). Njegova alternativa bi namreč lahko bil izkušeni nekdanji dolgoletni avstrijski generalni konzul v ZDA

dr. Ivan Krizostom Švegel, ki je znal odlično razumeti ameriški način razmišljanja; deloval je v St. Louisu, Winnipegu, Chicagu in drugih mestih. A predsednik Deželne vlade Janko Brejc, ki ni trpel nobenega vmešavanja v koroško vprašanje, se je odločil za Ehrlicha (Rahten 2020, 142, 151, 227, 408). Švegel bi mogoče lažje našel stik z Američani, toda politični voditelj koroških Slovencev v avstrijski dobi Brejc je kočljivo nalogo zaupal Ehrlichu, svojemu dolgoletnemu soborcu za slovenske narodne pravice na Koroškem (Vrečar 2002c, 21). In dejstvo, ki ostaja, je, da se je Ehrlich, ki je dobro obvladal angleški jezik (Ravnihar 1997, 141), dosledno boril za uveljavitev narodnostnega kriterija pri razmejitvi. Kot je zapisal liberalni politik Ivan Hribar, pa je »ves krvavi trud in vse stvarno dokazovanje koroškega domačina dr. Ehrlicha (...) doseglo pri komisiji le pol gluha ušesa« (Hribar 1984, 425).

Napor, ki ga je Ehrlich vložil v spremljanje Milesove komisije, je v mednarodnem pogledu vseeno imel določen učinek. Ehrlich je 7. februarja 1919 Deželni vladi podal kritično poročilo o delovanju komisije, vlada pa se je nanj oprla, ko je zaradi načina njenega dela protestirala pri vodji ameriške dunajske študijske komisije, profesorju evropske zgodovine na Harvardski univerzi Archibaldu Caryju Coolidgeu. Pozneje je to storil tudi Hribar kot jugoslovanski poslanik v Prahi. Predsednik vlade Brejc je zaprosil za posredovanje tudi v Beogradu. Vlada Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljestvo SHS) je proti delu komisije 12. februarja 1919 protestirala pri ameriškem poslaniku v Beogradu Henryju Percivalu Dodgeu in pri poveljstvu francoske vojske, ki je bilo po pogodbi o premirju med Antanto in Vrhovnim poveljstvom avstro-ogrske vojske pristojno za Koroško. Oba protesta sta prišla 13. februarja do ameriške delegacije na mirovni konferenci v Parizu. Francoski protest je bil opravljen v obliki ustne

note francoskega zunanjega ministrstva ameriški ambasadi. Francoska stran je opozarjala, da je Milesova komisija delovala na ozemlju francoskega poveljstva, na katerem bi bil za podobne korake upravičen le pristojni poveljnik francoske vojske, general Franchet d'Esperey. Konec februarja je pri ameriški delegaciji protestirala še jugoslovanska delegacija (Perovšek 2002, 63–64). Besedo o Slovencih so poslali v mednarodni diplomatski prostor. Pod vplivom jugoslovanskega protesta in lastne ocene, da je komisija prekoračila tako svoje kot njene pristojnosti, se je ameriška delegacija na mirovni konferenci Milesovemu poročilu sicer odrekla, kljub temu pa je bilo to usodno za ves razvoj koroškega vprašanja. Ameriški predsednik Thomas Woodrow Wilson se je namreč v razpravah vrhovnega organa konference, sveta četverice, opiral na poročilo Milesove komisije oziroma se je nanj celo skliceval. Tako je bilo Milesovo poročilo usodno za ves razvoj koroškega vprašanja. Iz njega je izšla tudi misel na plebiscit na Koroškem (Perovšek 2002, 64–65). Kot je zapisal Ehrlich, so bile »mnogovrstne peripetije in faze koroškega vprašanja, ki se je vleklo od konca februarja do 25. junija (končne izdelave členov mirovne pogodbe z Avstrijo – op. J. P.) ... [nič] drugega kot neprestani boji naše delegacije proti vplivom in vtisom Milesovega poročila« (Ehrlich 2002a, 91).

Na pariški mirovni konferenci

Ehrlichovo véliko delo za uveljavljanje Slovencev kot naroda v Evropi je nastopilo na mirovni konferenci v Parizu (Vrečar 2002c, 19–41; Ehrlich 2002a, 53–218, 356–364, 367–378, 380–382, 386–389, 392–393, 438–443, 449–452; Perovšek 2002, 66–83; Juhant 2022, 29–31, 44–47, 320–333). Uveljavljanje je tu pomenilo od odločujočih velesil za Slovence doseči pri-

znanje njihovega narodnega prostora, to je zelenih državnih mej na severu, zahodu in vzhodu, da bi v preurejeni Evropi neokrnjeno bivali med drugimi narodi.

Ehrlich je bil v vseh stopnjah konference izredno dejaven. Njegova dejavnost je bila dosledno nadaljevanje ukrepanja na poti v Pariz, ko je med daljšim postankom v Bernu na Sveti sedež naslovil spomenico, v kateri je poudaril, da se je še bolj zaostril položaj za preživetje Slovencev na Koroškem. Opozoril je, da jih v primeru, če ostanejo v republiki Nemški Avstriji, čaka narodna smrt, prišlo pa bi tudi do uničenja katoliške verske strukture na Koroškem, ker je na življenje in smrt povezana s slovensko v Jugoslaviji (Vrečar 2002c, 23, 24; Juhant 2022, 45–47). Ehrlich je bil drugi slovenski katoliški duhovnik, ki si je v tistem času na mednarodni ravni prizadeval, da bi bile meje nove jugoslovanske države usklajene z narodnimi mejami. Pred njim je to storil škof dr. Anton Mahnič, ki je 31. decembra 1918 za mirovno konferenco pripravil spomenico, v kateri je zahteval, naj se vsa vzhodna jadranska obala priključi Kraljestvu SHS (Benedik 1990, 127–133). Pred odhodom v Pariz je Ehrlich vodji ameriške študijske komisije na Dunaju Coolidgeu želel predložiti še dodatno gradivo o položaju koroških Slovencev, vendar mu je ta sporočil, da je popis stanja na Koroškem zaključen in da ne more govoriti z nobenim članom študijske komisije o demarkacijski črti (Suppan 1996, 533; Ribnikar 1998, 387).

Ehrlich se je že v prvih dneh po svojem prihodu v Pariz marca 1919 vključil v reševanje slovenskih narodnih interesov. Na mirovni konferenci je sam ali z drugimi napisal številne pobude, organiziral delovne sestanke, iskal stike z mediji in izvrtal sklepe, ki so jih napravili »veliki«, da so lahko člani jugoslovansko-slovenske delegacije pravočasno in kompetentno pripravili

nanje odgovore, pobude in načrtovali nadaljnje diplomatske korake (Juhant 2022, 325–326). Ko je jugoslovanska delegacija v času njegovega prihoda v Pariz izvedela, da namerava teritorialna komisija konference za avstrijsko-jugoslovansko mejo predlagati Karavanke, je za jugoslovanskega opolno-močenega delegata Slovenca dr. Ivana Žolgerja 20. marca 1919 pripravil poročilo o delovanju Milesove komisije. Z njim je jugoslovanska delegacija želela preprečiti omenjeno namero teritorialne komisije. Glavni sklep Ehrlichovega poročila je bil, da se komisiji ni posrečilo ugotoviti volje prebivalstva na Koroškem glede njegove prihodnje državne pripadnosti. Ehrlich je opozarjal, da komisija zaradi visokega snega ni obiskala velikega dela slovenskih naselij v odročnejših krajih in se je gibala v glavnem po cestah, ob katerih živi nemško oziroma ponemčeno prebivalstvo. Nadalje je poudarjal, da se je komisija mudila na ozemlju, ki so ga zasedle nemške enote, šest do sedem dni, medtem ko je bila na ozemlju, ki so ga zasedle jugoslovanske enote, le dva dneva. Ehrlich je navedel tudi vrsto primerov nemških pritiskov in nasilja, da bi preprečili manifestacije posameznikov ali skupin v jugoslovanskem smislu. Z namenom vplivati na delo komisije so na Koroškem pripravili tudi splošno narodnopolitično glasovanje o vprašanju državne pripadnosti. Glasovanje je bilo ravno v času, ko se je Milesova komisija mudila na Koroškem. Ehrlich je opozarjal, da ni bilo mogoče pričakovati, da se bo slovensko prebivalstvo, ki je 30–40 let trpelo pod ponemčevanjem, pred komisijo svobodno opredelilo za Jugoslavijo. In to v času, ko je pod nadzorom visokih avstrijskih uradnikov in vojaštva potekalo omenjeno narodnopolitično glasovanje! Dodal je še, da so Slovenci dobro vedeli, da bo na videz korektnega in poštenega obnašanja Nemcev konec takoj, ko bodo Američani odšli, in bo nato ponovno nastopil običajen teror (Perovšek 2002, 67–68).

V sklepnem delu poročila je Ehrlich ugotavljal, da so Slovenci, kljub vsemu terorju, ki so se ga posluževali Nemci, v znatnem številu izrazili usmeritev k Jugoslaviji. Po njegovi oceni je komisija obiskala le dve petini slovenskega ozemlja Koroške. V sklepu je še opozoril na ugotovitev komisije, da je bilo ozemlje, ki ga je obiskala, z etnografskega stališča slovensko in da je srečala zelo malo avtentičnih Nemcev. Poročilo je sklenil z ugotovitvijo, da rezultati dela Milesove komisije, čeprav so deloma neugodni za Jugoslavijo, nikakor ne morejo škoditi dokončni rešitvi koroškega vprašanja. Ehrlichovo poročilo o okoliščinah dela Milesove komisije je Žolger poslal v zaupno seznanitev trem članom teritorialne komisije: amerškemu članu majorju Douglasu W. Johnsonu, sicer profesorju na univerzi Columbia v New Yorku, francoskemu članu Emmanuelu de Martonnu in angleškemu članu A. W. Allenu Leeperju (Perovšek 2002, 68–69).

Ehrlichovo poročilo je bilo osnova, na kateri je bilo v Parizu še mogoče izvesti protiukrepe, ki so končno uspeli vsaj v toliko, da je bil za Koroško določen plebiscit (Žebot 1990, 160). Njegovo poročilo je poudarjeno izpodbijalo Milesovo poročilo. Zato lahko pritegnemo Bogu Grafenauerju, ki je opozoril, da je bil plebiscit »izraz nezaupanja poročilu Milesove komisije o proavstrijskem mišljenju koroških Slovencev« (Grafenauer 1970, 365).

V času, ko si je jugoslovanska delegacija prizadevala onemogočiti vpliv Milesovega poročila, je Ehrlich za teritorialno komisijo in vse merodajne kroge mirovne konference pripravil še troje dokumentov oziroma spomenic. Desetega aprila 1919 je jugoslovanska delegacija poslala teritorialni komisiji in odločujočim krogom velesil Ehrlichovo spomenico (tako

imenovano skico) o Celovcu. Spomenica je na podlagi skrbno zbranih zgodovinskih, statističnih, zemljepisnih in kulturnopolitičnih dejstev dokazovala, da ima Jugoslavija pravico zahtevati to mesto zase. To je bilo posebej pomembno zato, ker je prav mesto Celovec, na osnovi Milesovih podatkov, ki so ga prikazovali kot pristno nemško mesto, dalo velesilam povod, da so se odločile za plebiscit za vso celovško kotlino (Perovšek 2002, 69).

Kot je zapisal Ciril Žebot, se druga spomenica, *Razsulo slovenskega naroda*, ki jo je spomladi 1919 v Parizu pripravil Ehrlich, »bere kot ep tragične, zemljepisne in zgodovinske pomembnosti slovenskega naroda in prostora« (Žebot 1990, 162). Iz nje se vidi avtorjeva globoka privrženost slovenstvu, ki so mu velesile na pariški mirovni konferenci zaničale pravico do celovitega in svobodnega vsenarodnega življenja. Spomenica je na začetku poudarila, da bo, če mirovna konferenca ugodí italijanskim (meja Julijske Alpe–Snežnik–Reka), nemškim (meja v Karavankah) in madžarskim zahtevam (meja na Muri), slovenski narod tako oslabljen, da bo nezmožen za lastno narodno življenje. Njegovo stoletno zgodovinsko poslanstvo bo uničeno. Sosednjim državam bo pripadlo 644.306 Slovencev, to je dve petini slovenskega naroda. Toliko krvi noben narodni organizem ne more izgubiti, ne da bi izkrvavel. Slovenskemu narodu bo vzeta vera v življenje. Spomenica je opominjala, da se bo to zgodilo v času, ko se narodi osamosvajajo na podlagi narodnostnega načela in ustanavljajo svoje države. Navedla je tudi vzroke za načrtovano razkosanje Slovencev. Na Goriškem in v Trstu je to strateška meja za Italijo, v beljaškem okraju sta vzrok nemški in italijanski imperializem, v celovški kotlini pa gospodarske koristi za Avstrijo. Spomenica je poudarjala, da se pri tem ne upošteva le enega

vidika, ko gre za usodo slovenskega naroda: dobrobiti in želja slovenskega naroda samega (Ehrlich 2002a, 380–381).

Spomenica je v sklepu posebej poudarila, da je Koroška izjemna naravna trdnjava (Ture, Karavanke, Karnijske Alpe). Doslej so bili Slovenci sosesestniki te trdnjave. Očitala je, da zdaj Slovence mečejo iz te trdnjave, ki je najmočnejša predstraža Jadrana, in jo izročajo Nemcem (Ehrlich 2002a, 382). Spomenico o *Razsulu slovenskega naroda* je vodja jugoslovanske delegacije Nikola Pašić poslal predsedniku ZDA Wilsonu in predsednikoma vlad Velike Britanije in Francije Davidu Lloyd Georgeu in Georgesu Clemenceauju, Žolger pa jo je med 10. in 15. majem 1919 razposlal vsem merodajnim osebnostim konference. Sredi maja je v 1000 izvodih izšla še brošura o Koroški, ki je bila predvsem Ehrlichovo delo. Pri pripravi brošure so sodelovali tudi Žolger, tedanji vodilni slovenski gospodarski strokovnjak in član gospodarstvo-finančne in prometne sekcije jugoslovanske delegacije dr. Milko Brezigar ter član etnografsko-zgodovinske sekcije inž. Janko Mačkovšek. Brošuro so takoj razposlali vsem merodajnim krogom mirovne konference (Perovšek 2002, 71).

Poleg omenjenih spomenic oziroma dokumentov, ki jih je oblikoval spomladi 1919, je Ehrlich do 25. junija 1919, ko je prišlo do razdelitve Celovške kotline na plebiscitni coni A in B, s čimer je bil diplomatski boj za Koroško končan, v njem sodeloval še v več razgovorih z ameriški izvedenci in drugimi predstavniki vodilnih sil na konferenci. Bil je tudi soavtor večjega števila spomenic, ki so jih zlasti slovenski člani jugoslovanske delegacije naslovili na teritorialno komisijo in druge merodajne kroge konference (Perovšek 2002, 71–75).

Ehrlich je tvorno sodeloval tudi v diplomatskem boju za slovensko (jugoslovansko) mejo na Štajerskem in v Prekmurju. Njegovo sodelovanje v boju za mejo na Štajerskem je bilo povezano s preprečitvijo avstrijske namere, naj se tudi za mariborsko območje dovoli plebiscit. Mejo med Nemško Avstrijo in Kraljestvom SHS so nato določili po reki Muri, hkrati pa Radgono dodelili avstrijski in Maribor jugoslovanski strani. Pri vprašanju severovzhodne meje v Prekmurju je sodeloval v prizadevanjih slovenskih članov jugoslovanske delegacije, ki so dosegli, da so mejo med Madžarsko in Kraljestvom SHS določili ob razvodnici med Rabo in Muro na severu ter razvodnico med Lendavo in Krko na vzhodu; Porabje z Monoštrom je ostalo Madžarski. S tem je bila določena razmejitev, kakršna je začrtana še danes (Perovšek 2002, 75–77).² Takratna določitev meje na Štajerskem in pridobitev Prekmurja pomenita enega od zgodovinskih temeljev ozemeljske celovitosti Republike Slovenije. To je delo takratne generacije Slovencev, takratnega časa in uveljavitve slovenskega interesa v Evropi.

- 2 Kot opozarja Andrej Rahten, je bil diplomatski vidik soočanja za državno pripadnost Maribora dolgo časa povsem v ozadju. V nasprotju s splošnim prepričanjem, da je bil status Maribora z Maistrovimi posegi že tudi dokončno določen, je namreč dejstvo, da se je diplomatski boj za mesto ob Dravi zavlekel v sam predvečer sprejema senžermenske mirovne pogodbe. Če bi bil plebiscit res razpisan, »bi bili izničeni vsi Maistrovi uspehi, jugoslovanske čete pa bi verjetno kot policisti v veliki meri nadomestili mariborski Nemci, ki so nekoč tvorili ‚zeleno gardo‘« (Rahten 2020, 325, 336; o tako imenovanem mariborskem plebiscitu: 325–343).

Koroški plebiscit

S podpisom senžermenske mirovne pogodbe z Avstrijo, 10. septembra 1919, se je končalo prvo poglavje diplomatskega boja za jugoslovansko-avstrijsko mejo po prvi svetovni vojni. Drugo se je začelo takoj zatem, s pripravami na koroški plebiscit. Ehrlich si je tudi v drugi fazi mirovne konference zavzeto prizadeval za rešitev koroškega vprašanja oziroma za uspešen izid plebiscita na Koroškem. V obravnavanju različnih vprašanj, povezanih s plebiscitom, je pokazal nedvomno dober politični občutek. To dokazujejo pisma, ki jih je spomladi 1920 iz Pariza pisal predsedniku Deželne vlade Brejcu (Perovšek 2002, 79–83). Aprila 1920 mu je svetoval, da bi bilo kljub nekaterim slovenskim kandidatom, o katerih se je v glavnem zelo pohvalno izrazil, najbolje, da bi v medzavezniški plebiscitni komisiji za Koroško Kraljestvo SHS zastopala »srbska dostojanstvena oseba«. Ta bi »najbolj ustrezala tej nalogi, in sicer najprej iz: notranje-političnih razlogov, ker bi se koroški plebiscit na ta način dvignil iz regijonalne sfere slovenstva na obče-državni nivo in bi se srbstvo v neki višji meri zainteresiralo ter [bi se] angažirala njegova odgovornost. V komisiji sami bo imel Srb boljšo in lažjo pozicijo posebno proti Italijanom na eni strani in na drugi strani proti nemško-avstrijski propagandi.« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 15. 4. 1920) Delu medzavezniške plebiscitne komisije, ki je prevzela nadzor nad plebiscitnim ozemljem in imela nalogo poskrbeti za korektno izvedbo plebiscitnega glasovanja, in njene jugoslovanske sekcije so se ob stoletnici plebiscita v slovenskem zgodovinopisju še enkrat posebej posvetili (Rahten 2020, 378–400; Matić 2020, 103–137).

V drugih pismih Brejcu se je Ehrlich osredotočil na vprašanje varnostno-policijskega položaja in propagandne dejavnosti

na Koroškem. Kar zadeva varnostni vidik, je opozarjal, da »morajo biti naše policijske čete zelo močne, zelo disciplinirane in da na vsak način preprečijo v prvem hipu kak umeten izbruh nemirov« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 4. 5. 1920).

Ehrlich je Brejca posebej opozarjal, »da je plebiscit boj na žive in mrtve, ki ga je treba organizirati v velikem slogu« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 4. 5. 1920). Glede jugoslovanske propagande na Koroškem je poudaril, naj se v različnih krajih »priredi kakih deset velikih verskih manifestacij v slogu nekdanjih Konstantinovih slavnosti«. Priporočil je »dr. Rožmana, prof. v Ljubljani za te manifestacije. Ta vrsta propagande bo najvarnejša.« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 27. 5. 1920)

Medtem se je začel čas za plebiscitno propagando na Koroškem bližati koncu. Ehrlich ga je med drugim izkoristil tako, da je za dolgoletni osrednji kulturni in politični list koroških Slovencev *Mir* pripravil obsežen članek, v katerem jih je dognano prepričeval, naj glasujejo za priključitev k jugoslovanski državi. Članek, ki ga je naslovil *Opomin koroškim Slovincem za plebiscit*, je izšel 5. in 6. oktobra 1920. Na članek je v svojem znanem delu *Slovenci v stari Jugoslaviji* opozoril Metod Mikuž (Mikuž 1965, 182). Janko Pleterski ga v svoji obravnavi *Mira* ni omenil, je pa zapisal, da je »do zadnjega dne pred plebiscitom (...) *Mir* vzpodbujal koroške Slovence in jih vnel za Jugoslavijo« (PleTERSki 1956–1957, 216). Članek je v znanstvenem tisku z ustreznimi pojasnili objavil Jurij Perovšek (Perovšek 2005, 795–817).

Ehrlich je v svojem *Opominu* koroške Slovence opozarjal, da bo plebiscit odločil o tem, ali se hočejo postaviti na stran premaganih in bankrotiranih Nemčije in Avstrije, ki bosta morali plačevati visoko vojno škodo, ali pa na stran zmago-

vite Antante. Spominjal je na zgodovinske krivice, ki so jih Nemci povzročili Slovanom, in poudaril, da za Slovane velja samo ločitev od Nemcev za večne čase. Zato morajo koroški Slovenci na plebiscitu glasovati za Jugoslavijo. Ehrlich je ob tem podrobno razčlenil značaj vsenemškega gospodovalnega duha in pretreseno opozarjal na nasilje in zločine Nemcev oziroma Avstrijcev v severni Franciji, na Nizozemskem, v Luxemburgu, Belgiji, Bukovini ter Bosni in Srbiji med svetovno vojno. Koroške Slovence je opozoril, da se bodo na plebiscitu odločili, ali se želijo znova podrediti vsenemštvu, ki je ves svet spremenilo v vojni požar, ali pa želijo zaživeti svobodno življenje v jugoslovanski državi. Zavrnil je tudi bojazen, da bi bil gospodarski položaj koroških Slovencev, če bi se odločili za Jugoslavijo in bi bile zato gospodarske povezave s Celovcem in Beljakom pretrgane, slabši. Članek je bil pretresljiv klic koroškim sonarodnjakom, naj se na plebiscitu odločijo za jugoslovansko stran (Perovšek 2005, 797–816). Tu naj opozorimo na oceno Staneta Grande, da je bilo Ehrlichovo prepričano, jasno in odločno protinemštvo tako močno, da je bilo »že komaj sprejemljivo za katoliškega duhovnika« (Granda 2022, 269). Ehrlichov *Opomin koroškim Slovincem za plebiscit* dopolnjuje podobo o njegovem narodnopolitičnem delovanju v času neposredno po prvi svetovni vojni in sliko o slovenskih narodnopolitičnih prizadevanjih v plebiscitnem vprašanju. To se je končalo tako, kot se je.³

- 3 Glede na Ehrlichov nepopustljiv diplomatski in politični boj za Koroško po prvi svetovni vojni in njegovo čutenje slovenstva nasploh se lahko kot nenavadne prebere besede, navedene v spominih enega od vodilnih slovenskih koroških politikov in narodnih delavcev med svetovnima vojnoma in po drugi svetovni vojni, Franca Petka. Po Petkovih spominih naj bi Ehrlich leto dni po plebiscitu na nekem sestanku koroških študentov na Golici tem dejal: »Veseli bodite, da ste v Avstriji!« Njemu pa naj bi še pred plebiscitom izrekel: »Poslušajte!

Ehrlich je svojo zavezo slovenstvu in njegovi uveljavitvi v Evropi v okviru tedanjega najvišjega mednarodnega foruma s plebiscitom izpolnil. Na konferenci se je srečal z enostranskostjo velikih sil, ki so se, kot je zapisal v svojem delu *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20*, »konstituirale kot suveren areopag, pred katerim male države nimajo nobenih na katerikoli način priznanih in zasiguranih sredstev za zastopanje svojega stališča«. Nobena delegacija malih sil ni bila niti pravno niti dejansko enakopravno pogajajoča se stranka (Ehrlich 2002a, 74). A po opozorilu Janeza Juhanta je dejstvo, da so bili tedaj Slovenci kot narod politično premalo prepoznavni, Ehrlich z vsem svojim naporom presegal s hitrim in prisebnim dojemanjem možnosti uveljavljanja slovenskih stališč v mednarodni areni (Juhant 2022, 45, 327). Velesile so bile primorane ve-

Slovensko, slovensko – kaj je to? To ni nič! Katoliško – to je svet! To je za akademika! Kaj pa hočete s slovenskim?« Petek v svojem spominjanju nadaljuje, da so bili tako Ehrlich in od njegovih bratov dr. Alois Ehrlich, sodnik v Črnomlju in po vrnitvi na Koroško sodnik v Dobrli vasi in v Celovcu, ter dr. Martin Ehrlich, tudi duhovnik, več let vicerektor in rektor avstro-ogrskega hospica v Jeruzalemu, predavatelj bibličnih ved na celovškem bogoslovju in nazadnje tinjski prošt, zelo bistri ljudje. »Ampak poznalo se jim je, da žive na meji Slovencev, Italijanov in Nemcev, zato so tudi imeli zelo veliko obzorje, o čemer ne moremo dvomiti, ampak za slovensko stvar je njihovo zanimanje bilo le omejeno, oziroma pogojeno z višjimi katoliškimi idejnimi načeli. Takšni ljudje seveda v plebiscitnem boju niso mogli zares imeti pozitivne vloge.« (Petek, 1979, 56, 57) Na podlagi Ehrlichovega dela na mirovni konferenci in v plebiscitnem času Petkova ocena ne vzdrži kritike. Tudi o Ehrlichovem bratu Martinu je treba povedati, da je med deklaracijskim gibanjem kot predavatelj na bogoslovju celovškemu škofu Adamu Hefterju, ki je nameraval nastopiti proti gibanju, v daljšem pismu odsvetoval vsak tak poseg. To je čutil kot dolžnost svoje vesti. Po plebiscitnem glasovanju je občutil zamerljivost deželne uprave (Malle 2002, 14–15, 20; več o Ehrlichovem rodu: 9–22).

deti za Slovence. To je neizpodbitno dejstvo, ki mora biti vpeto v narodov zgodovinsko-emancipacijski spomin.

Videnje evropske uveljavitve Slovencev v kasnejših letih

Ehrlich je na podlagi izkušenj s pariške mirovne konference, na kateri se je boril za osnovne pogoje, ki malemu narodu omogočajo preživetje (Vrečar 2002b, 17), in ob tem spoznal matrico neznatne politične teže malih narodov v očeh političnih odločevalcev sveta (Juhant 2022, 29), usmerjal svoje nadaljnje narodno delovanje. Spodbujal je k strateškim razmislekom o reševanju slovenskega vprašanja, če bi se znova pojavilo v mednarodnem prostoru. Temu je bilo namenjeno tudi stalno dopolnjevanje, poglobljanje, komentiranje in urejanje dokumentov pariške konference (Juhant 2022, 333–334). O konferenci je leta 1921 pisal v *Koledarju Družbe sv. Mohorja* (Ehrlich 1921, 17–42), konec leta 1931 je zaključil besedilo svojega že omenjenega dela (Vrečar 2002c, 28)⁴ in ji leta 1932 posvetil še predavanje na članskem sestanku akademskega društva Zarja v Akademskem domu (Ponedeljski Slovenec, 18. 4. 1932, 3). Svoje delo za slovenski narod je gradil tudi z višarsko mislijo, to je v duhovnem umeščanju Slovencev v evropske razsežnosti. Uveljavljal ga je na znamenitih vsakoletnih romanjih na Svete Višarje, kjer je študentom posredoval misli o slovenstvu (Vidovič - Miklavčič 2002, 205). Kot je po pričevanju iz njihovega kroga leta 1933 izpovedal v govoru stražarjem, so bile Višarje zanj edini mejnik v Evropi, ki narodov ne loči, pač pa združuje,

4 O Ehrlichovem delu *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20* ter njegovem nastajanju in usodi: Vrečar 2002a, 87–96; Vrečar 2002c, 23–43; Perovšek 2003, 139–150.

druži in veže Romane, Germane in Slovane, jug s severom in vzhod z zahodom. Višarsko idejo lahko Slovenija izpolni samo v svobodi, ne pod gospodarjem, ki bi sedel bodisi na jugu ali severu, na vzhodu ali zahodu (Juhant 2022, 339–340). Govor »velja v očeh mnogih za trenutek javnega preloma na poti v samoslovenstvo« (Granda 2022, 270).

Po okupaciji Slovenije je Ehrlich, ki je že kot bogoslovec v Innsbrucku razvijal svoj pogled na slovensko narodno samostojnost (Juhant 2022, 318), temeljno nadgradil svoje videnje uveljavitve Slovenije v Evropi. V dokumentu *Slovenski problem*, ki ga je pripravil jeseni 1941 – tedaj so njegovi stražarji začeli izdajati podtalno glasilo s povednim imenom *Slovenija in Evropa* (Mlakar 2002, 260) –, je postavil ključno zahtevo, da rešitev slovenskega vprašanja lahko temelji le na vzpostavitvi slovenske državne suverenosti. Z njo bi uresničili tudi ideal Združene Slovenije. Zaživela naj bi bodisi v konfederativni zvezi s Hrvaško in Srbijo, ki bi se ji lahko pridružila tudi Bolgarija, bodisi v zvezi severnih in južnih slovanskih držav. Če se ne bi uresničila nobena od želenih konfederacij, naj bi bila Slovenija samostojna država – Švica Vzhodne Evrope. Ehrlich se je najbolj ogreval za oblikovanje tako imenovane vmestnoevropske zveze oziroma Intermarija, konfederacije med Baltikom, Jadranom in Egejem. Njena hrbtenica bi bila predvsem povezava med Severnimi in Južnimi Slovani, med katerimi ne bi smelo biti prostora za nemško državo. V vmestnoevropski zvezi bi imeli Slovenci pomembno vlogo. Uresničila bi se misel višarskega slovenstva, saj, kot je zapisal, Slovenci, »ki smo zgodovinsko najmanj obremenjeni, ker nismo delali nikdar nobenemu narodu nobene krivice, kot slovenski narod, ki imamo tako rekoč nedolžno število ljudi – saj šteje naš narod nekaj več kot dva milijona ljudi – mislimo, da bi bila prav Slovenija najbolj posrečen sedež take velike evropske

unije. Saj se na slovenskem ozemlju križajo velike prometne žile: Paris–Orient, Berlin–Balkan, Varšava–Trst, itd.« Ehrlichov pogled na rešitev slovenskega narodnega vprašanja in izvorna zamisel položaja Slovenije v Evropi nista prodrli. Podprl ju ni tedanji politični voditelj katoliškega tabora v domovini dr. Marko Natlačen in posledično je program Slovenske zaveze zagovarjal kontinuiteto po novem federativne jugoslovanške države. Pomembnejšega odmeva nista imela tudi med slovenski politiki v emigraciji in nikakršnega pri zavezniški diplomaciji (Godeša 2006, 268–305, 348–349, 367–368; Juhant 2022, 346–355, 365–367). Ehrlichova zamisel je sicer izzvenela v zgodovinpisje, a do uveljavitve Slovencev v Evropi je nato prišlo z oblikovanjem Republike Slovenije leta 1991 in njenim predsedovanjem Svetu Evropske zveze v letih 2008 in 2021.

Preden zaokrožimo pogled na Ehrlichovo delovanje za uveljavitev slovenskega naroda v Evropi, je treba opozoriti še na eno njegovo dejanje, ki je Slovence svojsko postavljalo v mednarodni prostor. Mislimo na njegovo spomenico za Vatikan, *Razmere v »Ljubljanski pokrajini«*, ki jo je na podlagi predhodne spomenice *Razvoj situacije v Ljubljanski provinci*, izročene italijanskim zasedbenim oblastem 1. aprila 1942, po naročilu ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana pripravil 14. aprila 1942. Tako prva kot druga spomenica sta predstavljali »silovito kritiko italijanske okupacijske politike« (Mlakar 2002, 263), hkrati pa terjali dosleden boj proti komunizmu in možnost, da se katoličanom omogoči akcija proti njemu (Mlakar 2002, 268–277; Ehrlich 2002b, 621–632; Juhant 2022, 356–365; Granda 2022, 304–307). To je bilo še zadnje dejanje, ki ga je Ehrlich v pogledu na Slovence in njihov položaj v prelamljanju časa namenil mednarodnemu dejavniku in njegovi avtoriteti.

Zaključek

Lambert Ehrlich je svoje življenje neločljivo povezal s slovenstvom. V koroških letih je narodnostno resnico živel v njenem utrjevanju zoper nemško nedostopnost za narodno sobivanje in ponemčevalno oholost, kasneje pa mu je bil narodnostni ideal doseči prepoznavnost in priznanje Slovencev kot svobodno in polno bivajočega evropskega naroda. Temu je sledil do konca svojih dni.

Reference

Benedik, Metod. 1990. Mahničevi pogledi na Jugoslavijo. V: Mahničev simpozij v Rimu, 127–133. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 641–688. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

[Ehrlich, Lambert et al.]. [1913]. Aus dem Wilajet Kärnten. Klagenfurt: Slov. katoliško-politič. in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem.

Ehrlich, Lambert. 1921. Mirovna konferenca in Jugoslavija. V: Koledar Družbe sv. Mohorja: za navadno leto 1922, 17–42. Prevalje: Družba sv. Mohorja na Prevaljah.

Ehrlich, Lambert. Opomin koroškim Slovencem za plebiscit. *Mir* 39, 5., 6. 10. 1920, št. 61, 62: 241–243, 245–247.

Ehrlich, Lambert. 2002a. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 53–618, 633–640. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

[Ehrlich, Lambert]. 2002b. Razmere v »Ljubljanski pokrajini« = La situazione presente nella provincia di Lubiana: za objavo pripravila Marija Vrečar. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 621–632. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

Erjavec, Fran. 1958. Slovenci na mirovni konferenci I. 1919–1920. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, rokopisni oddelek, zapuščina.

Godeša, Bojan. 2006. Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Grafenauer, Bogo. 1970. Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919. V: Koroški plebiscit: razprave in članki, 295–378. Ur. Janko Pleterski, Lojze Ude in Tone Zorn. Ljubljana: Slovenska matica.

Granda, Stane. 2022. Pot v samoslovenstvo: prva osamosvojitvena zgodovina Slovencev. Ljubljana: Družna.

Hribar, Ivan. 1984. Moji spomini: II. del. Ljubljana: Slovenska matica.

Juhant, Janez. 2022. Lambert Ehrlich prerok slovenskega naroda. Celovec: Mohorjeva družba; Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Gorica: Goriška Mohorjeva družba; Medvode: Društvo Združeni ob Lipi sprave; Ljubljana: Teološka fakulteta.

Koroška na mirovni konferenci v Parizu: iz predavanja prof. dr. Ehrlicha. Ponedeljski Slovenec 5, 18. 4. 1932, št. 16: 3.

Lukan, Walter. 2002. Lambert Ehrlich in Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 35–58. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Malle, Avguštín. 2002. Ehrlichov rod in koroška leta Lamberta Ehrlicha. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 9–22. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Matić, Dragan. 2020. Obdobje nadzora Medzavezniške plebiscitne komisije (21. 7. 1920 – 18. 11. 1920). V: Slovenci, za zmiraj gre!: 100. obletnica koroškega plebiscita, 103–137. Ur. Zdenka Semlič Rajh. Maribor: Pokrajinski arhiv; Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Mikuž, Metod. 1965. Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mlakar, Boris. 2002. Delovanje stražarjev med drugo svetovno vojno. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 257–278. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Perovšek, Jurij. 2002. Ehrlich in pariška mirovna konferenca 1919–1920. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 59–85. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Perovšek, Jurij. 2003. Lambert Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/1920; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942 (za objavo pripravila Marija Vrečar); Metod Benedik: Lambert Ehrlich za slovenski narod. Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2002, 702 strani (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 24). Prispevki za novejšo zgodovino 43, št. 2: 139–150.

Perovšek, Jurij. 2005. Članek Lamberta Ehrlicha »Opomin koroškim Slovencem za plebiscit«. Studia Historica Slovenica 5, št. 1–3: 795–817.

Petek, Franc. Iz mojih spominov. 1979. Ur. Janko Pleterski. Ljubljana: Slovenska matica; Borovlje: Založba Drava.

Pletherski, Janko. 1956–1957. Politični profil koroškega časopisa »Mir« (1882 do 1920). Zgodovinski časopis 10–11: 183–216.

Rahten, Andrej. 2002. Pozabljeni slovenski premier: politična biografija dr. Janka Brejca (1869–1934). Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva družba.

Rahten, Andrej. 2020. Po razpadu skupne države: slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroške-

ga plebiscita. Celje: Celjska Mohorjeva družba; Društvo Mohorjeva družba; Celovec: Mohorjeva družba; Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

[Ravnihar, Vladimir]. 1997. Mojega življenja pot: spomini dr. Vladimirja Ravniharja. Ur. Janez Cvirn, Vasilij Melik in Dušan Nečak. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete. Ribnikar, Peter, ur. 1998. Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije 1164, š. 1358, pismo 15. 4. 1920, 4. 5. 1920, 27. 5. 1920.

Suppan, Arnold. 1996. Jugoslawien und Österreich 1918–1938: bilaterale Aussenpolitik im europäischen Umfeld. Wien: Verlag für Geschichte und Politik; München: Oldenbourg.

Vidovič-Miklavčič, Anka. 2002. Ehrlich – duhovni vodja strazarjev. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 197–207. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Vrečar, Marija. 2002a. Ehrlichov tipkopolis: pariška mirovna konferenca in Slovenci. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 87–96. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Vrečar, Marija. 2002b. Spremna beseda. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 17–18. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

Vrečar, Marija. 2002c. Uvodna razprava. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 19–52. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

Žebot, Ciril. 1990. Neminljiva Slovenija: spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije. Ljubljana: Magellan; Celovec: Mohorjeva družba.